

НАУКОВИЙ ВІСНИК

Ужгородського університету

Міністерство освіти України
Ужгородський державний університет

Серія

Біологія

6

1999

ІНШІ РОЗДІЛИ БІОЛОГІЇ

УДК 333.79 (07)

Л.М. ГАЗУДА

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ АГРАРНОГО, РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

В абсолютно переважній більшості наукових досліджень, проведених в попередні роки (роки планової економіки) відносини аграрного ресурсного потенціалу аналізувалися на рівні впливу величини останнього на розподіл запланованого продовольчого фонду між регіонами – виробниками сільськогосподарської продукції – і центром, а через нього - з регіонами та споживачами. Величину аграрного потенціалу, як правило, безпосередньо пов'язували з державними замовленнями на продукцію землеробства і тваринництва, із забезпеченням сільського господарства регіону матеріальними і технічними засобами, виділенням регіонам кредитних ресурсів, державної допомоги тощо. Ефективність господарювання, діяльність керівників сільськогосподарських підприємств і їх трудових колективів, (переважно на суспільній основі), оцінювалася за підсумками виконання планових нормативних показників виробництва продукції, які були встановлені з врахуванням наявного в господарствах ресурсного потенціалу.

З сучасними процесом прискорення земельної реформи, зміни майнових відносин, трансформації власності та форм господарювання, змінилися і функції та призначення елементів аграрного ресурсного потенціалу. Він починає адаптуватися до умов ринкового середовища.

Нині, коли в агропромисловому комплексі Закарпаття, зокрема в його аграрному секторі, йде складний, суперечливий процес реформування підприємств, зміна форм власності та форм господарювання, в стадії трансформації перебувають і аграрні відносини на селі. В цій ситуації вихід зі складного соціально-економічного становища полягає у проведенні активної структурної перебудови економіки шляхом задіяння і ефективного використання наявного виробничого та науково-технічного потенціалу, природних, мінерально-сировинних та трудових ресурсів області як основних елементів аграрного ресурсного потенціалу.

Життя підтвердило, що істотною причиною скорочення сільськогосподарського виробництва в Україні є розпочате без належної організаційно-правової підготовки реформування відносно великих господарств, в основному з колективною формою власності. Цей процес спричинив руйнування раніше створеної виробничої бази, формування нераціональної структури основних фондів галузі. Слід додати, що з початку аграрної реформи продуктивні сили сільського господарства зруйновані до критичної межі.

На фоні негараздів економічної кризи в країні посилилася і криза екологічна, особливо в сільськогосподарському виробництві, що привело до погіршення екологічних умов його розвитку. Серед основних негативних наслідків і тенденцій невдалого господарювання, нерозумного використання елементів аграрного ресурсного потенціалу можна назвати наступні :

1. В напрямі сучасного використання земельних ресурсів:

- нераціональне використання сільськогосподарських угідь внаслідок слабого застосування ґрунтозахисних систем землеробства, невдалої структурної

організації сівозмін в господарствах усіх форм власності з метою забезпечення гарантованого виробництва продукції продовольства, повільної перебудови земельних відносин;

- значне зниження гумусомісткості ґрунтів, погіршення їх фізико-хімічних властивостей внаслідок багаторазового обробітку, глибокої оранки, застосування матеріаломісткої і важкої техніки, інтенсивний розвиток водної і вітрової ерозії ґрунтів, недостатнє внесення органічних та мінеральних добрив.

- погіршення гідробіологічного режиму ґрунтів та водосховищ, незадовільне використання меліорованих земель, незабезпечення належної експлуатації меліоративних споруд і каналів, зниження капіталовкладень в будівництво меліоративних систем;

- зростання числа катастрофічних повеней в Карпатах, їх впливу на землекористування в результаті надмірного вирубування лісів, зменшення їх водоохоронної, водорегулюючої, середовищоформуючої та природоохоронної ролі.

- незабезпечення екологічної ефективності землекористування та екологічної стабільності території, що веде до кризового стану земельних ресурсів, нездатності продукувати екологічно чисту сільськогосподарську продукцію.

Слід зазначити, що в Закарпатській області починаючи з 1990 року від сільськогосподарських суспільних землекористувачів вилучено 141,5 тис. га угідь, за рахунок чого площі у користуванні приватних господарств збільшилися у чотири рази. У володінні та користуванні громадян, включаючи селянські (фермерські) господарства знаходиться 235,0 тис.га сільгоспугідь, в тому числі 95,5 тис.га ріллі (1998 рік), або відповідно 52,2% та 47,9% всієї землі в обробітку. На цих земельних ділянках газдують 1357 селянських (фермерських) господарств та 580,3 тис. індивідуальних власників і користувачів.

Аналіз показує, що на сучасному етапі розвитку приватних і фермерських господарств на селі, їх власники не мають змоги своєчасно обробляти земельні ділянки, збирати врожай. Хоча в розрахунку на 100 га ріллі в фермерських господарствах і припадає 5,3 трактора, але вони в основному фізично зношені, малопотужні. Всього в господарствах населення області станом на 01.01.1997 року було в наявності 221 трактор (0,23 на 1 га ріллі), 1 зернозбиральний комбайн, 63 вантажні автомобілі [1].

Скоротили надання послуг в обробітку землі селянам і колективні сільгоспідприємства, оскільки самі не мають достатньо техніки для обробітку суспільних земель.

Недотримуються власники індивідуальних господарств і відповідних сівозмін на земельних угіддях. Після проведення земельної реформи в області на кожне з 302,9 тис. особистих господарств припадає 0,41 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 0,26 га ріллі. Звичайно. Застосовувати науково-обґрунтовану сівозміну на таких ділянках важко. За даними статистики в 1997 році в господарствах населення на 28,3% земельної площі вирощувалися озимі зернові, на 26,0% - картопля, біля 16% площ знаходилося під однорічними та багаторічними травами на сіно [2].

2. В напрямі використання і розвитку основних виробничих фондів:

- незабезпечення своєчасного обробітку земельних масивів внаслідок зниження ступеню механізації основних виробничих процесів, зношеності машинно-тракторного парку, неспроможності сільськогосподарських підприємств придбати нову ґрунтообробну техніку, забезпечити вимоги нових і новітніх

технологій вирощування сільськогосподарських культур, утримання та догляду за тваринами;

- різкого зниження капіталовкладень у розвиток основних виробничих фондів, їх старіння, фактичного припинення будівництва нових об'єктів господарського призначення, відсутності можливості відновлення і реконструкції існуючих;

- погіршення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, зниження закупки товаровиробниками техніки. Більшість машин та механізмів відпрацювали амортизаційні строки. Значно підвищилися витрати на їх ремонт і технічне обслуговування. Кризова ситуація ускладнюється ще й тим, що поставлена сільськогосподарському виробництву техніка дорога і не викупується споживачами у зв'язку з зростаючим розривом паритету цін між сільськогосподарською і промисловою продукцією, зниженням їх платоспроможності. Не задовольняє потреб товаровиробників і якість машин вітчизняного виробництва;

- зниження економічної ефективності використання наявних виробничих фондів у сільському господарстві, що привело до зниження продуктивності праці, не супроводжується збільшенням виробництва продукції з одиниці земельної площі.

На кінець 1996 року виробничі основні фонди сільського господарства області становили 1318 млн. грн., і скоротилися в порівнянні з 1990 роком на третину. Можна констатувати, що однією з основних причин спаду виробництва є погіршення матеріально-технічного забезпечення. Так, внаслідок фінансово-економічної кризи, закупки товаровиробниками автомобілів у 1993-1995 роках проти 1990 року, (дані по Україні), зменшилися в 30 разів, зернозбиральних комбайнів – у 10 разів, іншої техніки – в 4,5 рази, засобів захисту рослин і тварин - в 1,5-2 рази. У 1995 році на гектар посівної площі внесено лише по 30 кг мінеральних добрив в перерахунку на діючу речовину проти 141 кг в 1990 році, пестицидів – відповідно 0,9 кг проти 3.2 кг, що менше у порівнянні з високорозвиненими країнами відповідно в 10 і 4 рази [3].

На кінець 1996 року, в порівнянні з 1990 роком в колективних сільгоспідприємствах значно скоротилася кількість техніки: тракторів на 842, зернозбиральних комбайнів - на 43, вантажних автомобілів – на 1053 одиниці [4]. Починаючи з 1995 року сільгоспідприємствами суспільного сектору не придбано жодного трактора, зернозбирального та силосозбирального комбайнів.

3.В напрямі використання трудових ресурсів:

- збільшення депопуляції сільського населення внаслідок систематичного зниження народжуваності і зростання смертності призводить до скорочення приросту сільського населення, а отже і до погіршення якості трудового потенціалу села;

- неспроможність керівників сільськогосподарських підприємств задовольнити зростаючі потреби працездатного населення в робочих місцях внаслідок згорання виробництва. Негативним є також процес скорочення робочих місць з абсолютним вивільненням маятникових мігрантів на промислових підприємствах міста, має місце слабкий розвиток в сільській місцевості приватного несільськогосподарського сектору, низький рівень розвитку соціальної інфраструктури;

- відсутність організаційно-економічного забезпечення сільського ринку праці, раціональної землезабезпеченості населення, нерозвиненість

підприємництва як у самому сільськогосподарському виробництві, так і не зв'язаного з ним матеріального і нематеріального виробництва, яке розташоване на сільській території;

- на даний час структурні зміни, що пов'язані з трансформацією сільської діяльності, слабо впливають на збільшення робочих місць, на зайнятість працездатного населення. Не створені умови для перекваліфікації трудових ресурсів, приватна власність не стала поки що найважливішим чинником підвищення продуктивності праці, розвитку малого бізнесу в роздрібній торгівлі на селі, розвитку агро-еко туризму, тощо.

В 1997 році сільське населення області зросло проти 1990 року на 49,6 тис. чоловік і становило кількісно 785,3 тис. чоловік або 60,9% до всього населення. Проте природній приріст сільського населення за той же період скоротився на 3903 чоловік або на 69,0%. Ця тенденція негативно вплинула на якість трудового потенціалу, зайнятість населення. Якщо в 1990 році середньорічна чисельність працівників, які були зайняті у сільськогосподарському виробництві колективних сільськогосподарських підприємств та радгоспах досягла 104,8 тис. чоловік, то в 1996 році вона становила 43,7 тис. чоловік. Безумовно, на зменшення зайнятості трудових ресурсів у суспільному секторі мали вплив і земельна та майнова реформи, процеси роздержавлення і приватизації, структурні зміни, що відбулися в аграрному виробництві, проте демографічна ситуація є суттєвою.

За аналізований період значно знизилась продуктивність праці в сільському господарстві області. Господарства суспільного сектору в 1996 році в розрахунку на середньорічного працівника виробили, (в порівняльних цінах 1983 року), продукції на 2449,2 крб., або на 2913,1 крб., (на 54,3% менше. Середньомісячна оплата праці в колективних сільськогосподарських підприємствах і радгоспах в 1996 році склала лише 40 гривен.

Усі ці негативні еколого-економічні наслідки в своїй сукупності значно погіршують умови для сільськогосподарського виробництва, знижують продуктивність та економічну ефективність використання аграрно-ресурсного потенціалу. Отже, прискорена екологізація розвитку продуктивних сил і, насамперед, сільського господарства, економіко-організаційні засади господарювання на селі, забезпечення розвитку всіх елементів аграрного ресурсного потенціалу повинні стати головним напрямом державної політики і господарської діяльності населення.

SUMMARY

L.M.GAZUDA

ECOLOGICAL AND ECONOMICAL PROBLEMS

OF THE USAGE OF AGRYRESOURCE POTENTIAL OF THE REGION

Elements and constituent parts of the agriresource potential of the agricultural production of Transcarpathia, such as: fixed assets, land and labor resources are considered in the article. Author emphasized that ecologization of the productive forces development, and first of all agriculture development, economical and organizational principles of country managing, maintenance of the development of all elements of the agriresource potential must create main directions of state policy and economic activity of the population.

ЛІТЕРАТУРА

1. Селянські (фермерські) господарства України // Держкомітет статистики України. – Київ, 1998. - с.26
2. Виробництво сільськогосподарської продукції особистими підсобними господарствами населення Закарпатської області за 1997 рік. - м. Ужгород, 1998. - с.2-6
3. Національна програма розвитку сільськогосподарського виробництва України на 1996-2005 роки. –Київ,1995. -с.4
4. Статистичний щорічник Закарпатської області. -1996. -с.119.